

KARABÂĞÎ

Muhyiddin Muhammed b. Ali
el-Karabâğî er-Rûmî el-Hanefî
(ö. 942/1535)

Osmanlı âlimi.

Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinde doğdu. Burada bir süre eğitim gördükten sonra Anadolu'ya geçerek İstanbul'a yerleşti. Dönemin âlimlerinden Ya'kûb b. Seyyidî Alizâde'nin derslerine katıldı ve onun muîdi oldu. Ardından İstanbul'daki çeşitli medreselerde ders verdi. Daha sonra İznik'teki Süleyman Paşa Medresesi'ne tayin edildi ve arkasından terfi ederek yine oradaki Orhan Gazi Medresesi'nde görev aldı. Abdurrahman b. Cemâled-din Merzifonî onun talebesi ve muîdi oldu (Atâî, s. 82). Karabâğî vefatına kadar bu medresedeki görevine devam etti.

Arap dili ve edebiyatı, tefsir, hadis, fıkıh, kelâm ve felsefe gibi ilimlerde geniş bilgiye sahip olan Karabâğî'nin hayatından bahseden kaynakların onu allâme diye tanıtmaları bu ilimlerdeki yüksek derecesini göstermektedir (meselâ bk. Taşköprizâde, s. 457; İbnü'l-İmâd, VII, 251). Osmanlı Devleti ilmiye geleneği içinde akılcı yönü ağır basan Fahreddin er-Râzî ekolüne mensup olduğu anlaşılan Karabâğî'nin daha çok felsefî ve aklî ilimlere ağırlık verdiği görülmektedir. Çeşitli ilim dallarını ilgilendiren çalışmaları kendisinin ilmî kapasitesi yanında çok yönlü bir âlim olduğunu kanıtlamaktadır. Onun bilhassa Gazzâlî ile başlayan "tehâfût" türü eserler içinde yer alan ta'likatî söz konusu literatüre bir katkı niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte Karabâğî tehâfût geleneğinin mutlak takipçisi değildir. Nitekim mantikî bir bütünlük içinde kaleme aldığı ta'likatında Gazzâlî ile Hocaâde Muslihuddin Efendi'nin bazı görüşlerini eleştirebilecek ilmî kapasiteyi göstermiştir.

Eserleri. 1. *el-Makâlât fi 'ilmi'l-muhâdarât*. Kısaca *Muhâdarât ve Câlîbü's-sürûr ve sâlibü'l-gurûr* adıyla da anılan eser ansiklopedik mahiyette bir çalışma olup yirmi üç bölümden (makâle) oluşmaktadır. İlâhiyyât, fıkıh, ahlâk, siyaset, âdâb-ı muâşeret, mizah, hastalıklar ve dua, tövbe ve pişmanlık gibi konulara dair bilgiler içeren kitabın pek çok yazma nüshası mevcuttur (Süleymaniye Ktp., Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 896; Esad Efendi, nr. 2894; Ayasofya, nr. 4282). 2. *Ta'likâ 'alâ Tehâfütü'l-felâsife*. Hocaâde Muslihuddin Efendi'nin *Tehâfütü'l-*

felâsife'siyle ilgili bir çalışma olup eserde Hocaâde'nin ele aldığı yirmi iki meselenin sadece ilk on ikisi işlenmiştir. Dolayısıyla mârifetullah, göklerin hareketi, mucize, insan nefsinin durumu ve âkıbeti, cesetlerin haşri vb. konulara yer verilmemiştir. Karabâğî'nin aklî ilimlere ve özellikle felsefeye olan vukufunu ortaya koyan eser müstakil bir tehâfût çalışması görünümündedir. Zira Karabâğî, belli bölümleri iktibas ederek onları açıklamakla yetinmemiş, aynı zamanda diğer tehâfût türü eserlere ve bazı kaynaklara da atıflar yaparak tutarlı ve tenkitçi bir zihniyetle mukayese ve muhâkemelerde bulunmuştur. Ayrıca bazan Hocaâde'den alıntı yapmaksızın yeni bir konuyu tartışmaya açmıştır. Bu sebeple kitap *Tehâfütü'l-hükemâ'* olarak da anılmıştır. Tek nüshası bilinen eser (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 787), Abdurrahim Güzel tarafından bir incelemeyle birlikte *Karabâğî ve Tehâfütü* adıyla Türkçeye çevrilmiştir (Ankara 1991). 3. *Şerhu İşbâtî'l-vâcib*. Celâleddin ed-Devvânî'nin *Risâle fi işbâtî'l-vâcib*'i üzerine bir şerh olup birçok nüshası mevcuttur (Süleymaniye Ktp., Dârülmescnevî, nr. 290/1; Yazma Bağışlar, nr. 152/1). Habîbullah Mirza Can eş-Şirâzî kitaba bir hâşiye yazmıştır (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 1254/3; Dârülmescnevî, nr. 290/2). 4. *Şerhu'l-Kâşidetü'l-lâmiyye fi't-tevhîd*. Sirâced-din el-Üşî'nin *el-Kâşidetü'l-lâmiyye* olarak da bilinen akaide dair *el-Emâlî* adlı eserinin şerhidir (Brockelmann, GAL, I, 552). 5. *Şerhu Kitâbî'l-İsâgüci* (Brockelmann, a.g.e., I, 609). 6. *Şerhu'l-Âdudiyye*. Aduddüddin el-İcî'nin âdâb konusunda yazmış olduğu risâleye dair bir şerhtir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3458/2; Tırnovalı, nr. 1410/3). 7. *Risâle fi bahşi'n-naķiz*. Kelâm ve felsefedeki bazı karşıt terimlerin incelendiği küçük bir çalışmadır (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 6326/14; Serez, nr. 3833/3). 8. *Hâşiye 'alâ Şerhi Hikmeti'l-'ayn*. Ali b. Ömer el-Kâtibî'nin eseri üzerine yazılmış bir hâşiyedir (Brockelmann, GAL Suppl., I, 847). 9. *Hâşiye 'alâ Tefsiri'l-Beyzâvî*. Tefsirin bir bölümüne dairdir (Süleymaniye Ktp., Giresun, nr. 80; Âtîf Efendi Ktp., nr. 366; Murad Molla Ktp., nr. 239). 10. *Ta'likâ 'alâ Tefsiri'l-Keşşâf* (Mecdi, s. 456; *İzâhu'l-meknûn*, II, 353). 11. *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Vikâye*. Tâcüşşerîa'nın *Vikâyetü'r-rivâye* adlı fıkha dair eserine Sadrüşşerîa es-Sânî Ubeydullah b. Mes'ûd'un yaptığı şerhin hâşiyesi olup çok sayıda yazma nüshası mevcuttur (Sü-

leymaniye Ktp., Serez, nr. 974; Yozgat, nr. 284). 12. *Ta'likâ 'ale'l-Hidâye*. Burhâneddin el-Merginânî'nin fıkha dair eseri üzerine yapılmıştır (Mecdi, s. 456). 13. *Ta'likâ 'ale'l-Telviḥ*. Sadrüşşerîa es-Sânî'nin *et-Tavziḥ 'ale'l-Tenkîḥ* adlı usûl-i fıkıhla ilgili eserine Teftâzânî'nin *et-Telviḥ 'ale'l-Tavziḥ* adıyla yaptığı şerhe da-ırdır (a.g.e., s. 456; *Osmanlı Müellifleri*, I, 399).

BİBLİYOGRAFYA :

Taşköprizâde, eş-Şekâik, s. 457; Mecdi, Şekâik Tercümesi, s. 455-456; Atâî, Zeyl-i Şekâik, s. 82, 231; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire*, II, 70; *Keşfü'z-zunûn*, I, 533, 842; II, 2022; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 251; *Osmanlı Müellifleri*, I, 398-399; *İzâhu'l-meknûn*, I, 141; II, 353; Brockelmann, GAL, I, 552, 609; II, 566; Suppl., I, 847; II, 267, 638; Abdurrahim Güzel, *Karabâğî ve Tehâfütü*, Ankara 1991, tür.yer.

ÖMER MAHİR ALPER

KARABAŞ VELÎ

(ö. 1097/1686)

Halvetiyye-Şabânîyye tarikatının
Karabaşıyye kolunun kurucusu.

1020'de (1611) Arapkir'de doğdu. Asıl adı Alâeddin Ali'dir. Boyu uzun olduğu için "Atvel", siyah Halvetî tacı sardığı için "Karabaş", kerâmetlerine inanıldığı için "Velî" lakabını almış ve son iki lakabıyla meşhur olmuştur. İlk tahsilini Arapkir'de ve Çankırı'da yaptı. Daha sonra İstanbul'da Fâtih Medresesi'nde öğrenimini sürdürdü. Bu yıllarda tasavvufa ilgi duyarak Kastamonu'ya gitti ve Şeyh Şabân-ı Velî Dergâhı postnişini İsmâil Çorûmî'ye intisap etti. Kısa sürede şeyhinin güvenini kazanan Karabaş Velî, daha seyrü sülûkünü tamamlamadan dervişler arasında çıkan bazı anlaşmazlıkları halletmek üzere Çankırı'ya gönderildi. Kastamonu'ya döndüğünde İsmâil Efendi vefat etmiş olduğundan seyrü sülûkünü yerine geçen oğlu Mustafa Muslihuddin Efendi'nin yanında tamamladı.

Karabaş Velî, Mustafa Muslihuddin'in vefatı üzerine (1072/1662) Kastamonu'dan ayrılıp yaklaşık yirmi yıl Arap ülkelelerinde dolaştıktan sonra 1081'de (1670) Üsküdar'a gelerek Rum Mehmed Paşa Camii'nde inzivaya çekildi. Dört yıl süren bu dönemin ardından Üsküdar Vâlîde-i Atîk Camii Zâviyesi meşihati ve caminin vâizliği ile ilgili teklifi kabul etti. 1090 (1679) yılında Limni adasına sürgüne gönderildi. Sürgün sebebi konusunda iki rivayet bulunmaktadır. Birinci rivayete göre bir eserinde, "Herkeste findık kadar